

mgr Ewa Kowalska-Stasiak
Wydział Filologiczny
Uniwersytet Jagielloński

Obraz nauczyciela języka angielskiego w wypowiedziach studentów – analiza kognitywna

Streszczenie rozprawy doktorskiej

Promotor: dr hab. Dorota Brzozowska prof. Uniwersytetu Opolskiego

Niniejsza rozprawa doktorska stanowi próbę ukazania obrazu nauczyciela języka angielskiego – obecnego w świadomości studentów, adeptów zawodu – z perspektywy kognitywnej. Miejscem poznania tego obrazu jest klasa akademicka, a odbywające się w niej spotkanie wykładowcy ze studentami interpretowane jest jako spotkanie interkulturowe.

Przyjmuje się założenie, że spotkanie interkulturowe dotyczy nie tylko sytuacji jawnie interkulturowej, jak na przykład spotkanie z obcokrajowcem, lecz także spotkania ludzi o różnych sposobach rozumienia zjawisk, odmiennych światopoglądach czy modelach kulturowych. Zakłada się, że taka sytuacja ma miejsce na zajęciach akademickich, a próba poznania studentów i ich potocznego obrazu nauczyciela języka angielskiego może pogłębić wzajemne zrozumienie i – w konsekwencji – wpłynąć dodatnio na skuteczność procesu dydaktycznego.

Przedstawione zostały zatem propozycje jakościowej analizy kognitywnej wypowiedzi studentów dotyczących nauczyciela i nauczania oraz ucznia i uczenia się, a także mininarracji o konkretnych nauczycielach języka angielskiego, spotkanych w klasie szkolnej, i ich przezwisk.

Podjęta została próba rozważenia następujących **hipotez badawczych**:

1. Spotkanie ze studentami w edukacji nauczycieli języka angielskiego można postrzegać z perspektywy interkulturowej jako spotkanie z osobami o różnych – potocznych – sposobach rozumienia zjawisk.

2. Wiedza potoczna studentów może być źródłem informacji na temat tego, jak konceptualizują oni pojęcia *nauczyciel* i *nauczanie*, *uczeń* i *uczenie się* w kontekście nauczania języka angielskiego jako obcego oraz tego, jak subiektywnie interpretują spotkanie z konkretnym nauczycielem języka angielskiego w klasie szkolnej, tworząc swoiste obrazy osoby.

3. Analiza dokonana przy użyciu narzędzi badawczych językoznawstwa kognitywnego: elementów językowego obrazu świata (JOS), kognitywnej teorii metafory (KTM), metonimii pojęciowej, wyidealizowanego modelu poznawczego (ICM; w terminologii George'a Lakoffa) i teorii integracji pojęciowej (TIP), może przyczynić się do pogłębienia wiedzy na temat potocznego obrazu nauczyciela języka angielskiego powstałego w świadomości studentów.

Proponuje się uszczegółowienie hipotez w formie dwóch grup pytań badawczych. Odpowiedzi na pytania badawcze 1 zaproponowano w rozdziale czwartym, a na pytania badawcze 2 – w rozdziale piątym niniejszej pracy.

Pytania badawcze 1

(badanie ankietowe, analiza z zastosowaniem elementów JOS, KTM, metonimii pojęciowej i ICM)

1. Jak studenci konceptualizują obraz *nauczyciela* i *nauczania*, *ucznia* i *uczenia się*? (Podrozdziały 4.1 i 4.2)

2. Jaka jest zawartość pojęciowa potocznej wiedzy studentów w obrębie pojęć *nauczyciel* i *nauczanie*, *uczeń* i *uczenie się*? Jakie metafory pojęciowe można wyłonić w drodze analizy? Które z wiodących ideologii edukacyjnych są potencjalnie obecne w konceptualizacjach studentów? (Podrozdział 4.1)

3. Jaka jest zawartość pojęciowa osobistej wiedzy studentów dotyczącej pedagogii potocznych w obrębie pojęć *nauczyciel* i *nauczanie*, *uczeń* i *uczenie się*? Jakie wyidealizowane modele poznawcze można w związku z tym wyodrębnić oraz jaki jest złożony model – wyidealizowany obraz – nauczyciela, ucznia, nauczania i uczenia się? (Podrozdział 4.2)

Pytania badawcze 2

(badanie mininarracji o realnych nauczycielach języka angielskiego z klasy szkolnej i ich przezwisk, analiza z zastosowaniem JOS, KTM, metonimii pojęciowej i TIP)

1. Jak studenci konceptualizują obraz konkretnego nauczyciela języka angielskiego, z którym zetknęli się w klasie szkolnej? (Podrozdziały 5.1 i 5.2)
2. Co przezwiska i narracje studentów mówią o przeszłych relacjach z nauczycielami? (Podrozdziały 5.1.1 i 5.1.2) Jakie obszary tematyczne dotyczące relacji międzyosobowych ulegają profilowaniu i jaka jest ich potencjalna ocena aksjologiczna? (Podrozdziały 5.1.3)
3. Jaka jest zawartość pojęciowa metafor mieszkaniowych: pałacu, stróżówki i psiej budy oraz jej sąsiedztwa, w kontekście spotkania interkulturowego w klasie szkolnej? (Podrozdział 5.2)

Niniejsza dysertacja składa się z dwóch głównych części: pierwszej, teoretycznej, która stanowi zaplecze pojęciowe, i drugiej, empirycznej, w której przedstawiono interpretację danych językowych. Praca kończy się wnioskami – podsumowaniem badania i propozycjami ich zastosowania.

Część pierwsza obejmuje trzy rozdziały. W **rozdziale 1** omówiono zarys historii wyłaniania się myśli interkulturowej w edukacji na podstawie rozważań Karen Risager (1.1.1) i Claire Kramersch (1.1.2) dotyczących modernistycznych, postmodernistycznych i konstruktywistycznych sposobów konceptualizacji kultury i ich przenikania do nauczania języków obcych. Rozważania auterek poparte są przemyśleniami Milтона Bennetta i zaproponowaną przez niego taksonomią pojęcia kultury w paradygmatach pozytywistycznym, relatywistycznym i konstruktywistycznym (1.2.1) oraz perspektywą ideologiczną zaprezentowaną przez Adriana Hollidaya (1.2.2).

Rozdział 1 zamyka powrót do interkulturowości w edukacji (1.3), czyli omówienie konceptualizacji interkulturowej kompetencji komunikacyjnej (1.3.1), konceptów rozmowy interkulturowego (1.3.2) i innego spojrzenia na spotkanie interkulturowe (1.3.3), a jako przykład całościowego podejścia w obrębie ramy interkulturowej – omówienie modelu interkulturowej kompetencji komunikacyjnej Michaela Byrama (1.3.4).

W **rozdziale 2** przedstawiono kolejną podstawę teoretyczną – językoznawstwo kognitywne i jego narzędzia badawcze jako podejście do badania języka (potocznego) i poznania. Omówione w nim zostały: wybrane elementy językowego obrazu świata (JOS), w którym język rozumiany jest jako narzędzie poznania i interpretacji świata (2.2.1.1); konceptualna teoria metafory (KTM), czyli to, jak poznajemy i kategoryzujemy doświadczenie (2.2.1.2); wyidealizowany model poznawczy (Idealised Cognitive Model [ICM], w terminologii George’a Lakoffa) – jako sposób porządkowania wiedzy o świecie (2.2.1.3); metonimia pojęciowa – uszczegółowienie przekazu – usprawnienie komunikacji (2.2.1.4), a także teoria integracji pojęciowej (TIP), czyli teoria porozumiewania się na bieżąco i osiągnięcia ludzkiej skali doświadczenia (2.2.1.5).

Rozdział 3 ukazuje sposoby rozumienia wiedzy potocznej (3.2), wyłonienie się konceptu i nadanie statusu osobistej wiedzy adeptów nauczycielstwa, a także wybrane obszary, w obrębie których owe teorie mogą się przejawiać (3.3). Zaprezentowane są także ideologie edukacyjne: neokonserwatywna, neoliberalna, radykalna, romantyczna, ideologia transmisji kulturowej i progresywna (3.4.1); pedagogie potoczne – propozycje Jerome’a Brunera jako obrazy wyidealizowane, powstałe w wyniku doświadczenia edukacji w ogóle (3.4.2) oraz koncepcje dotyczące relacji międzyosobowych w klasie szkolnej (3.4.3).

Wymienione założenia teoretyczne – w zaprezentowanej próbie interdyscyplinarnego ujęcia tematu – przenikają interpretację danych językowych w drugiej, empirycznej części niniejszej pracy. Są one zapleczem dla rozumienia zjawisk obecnych w pisemnych wypowiedziach studentów oraz w dialogu, który autorka niniejszej pracy prowadzi z autorami wypowiedzi, interpretując dane językowe i współtworząc szkice do obrazu nauczyciela języka angielskiego.

W **rozdziale 4** ukazana jest próba analizy wypowiedzi studentów w świetle ideologii edukacyjnych (4.1) i pedagogii potocznych (4.2). Do analizy danych użyto JOS, profilowania, KTM, metonimii pojęciowej i ICM. W **rozdziale 5** spotykamy nauczycieli – konkretnych, jednostkowych – z którymi studenci zetknęli się w realnym świecie, oraz poznajemy ślady tych spotkań pozostałe w ich pamięci. W rezultacie powstają szkice do portretów osoby (5.1) i obrazy relacji (5.2). Do analizy użyto profilowania (w rozumieniu JOS), KTM, metonimii pojęciowej i TIP.

Pracę kończy **rozdział 6** dotyczący wyidealizowanego i realnego obrazu nauczyciela języka angielskiego w wypowiedziach studentów oraz wnioski z podsumowaniem wyników badań

i propozycjami możliwych obszarów ich zastosowania. Przedstawione są także ograniczenia wynikające z przyjęcia takiej perspektywy badawczej oraz dalsze możliwości rozwoju badań w tej dziedzinie.

Ewa Kowalska-Stasiak

Kraków 10 czerwca 2019 roku